

MALOLETNIČKI KRIMINALITET U SOCIJALISTIČKOJ REPUBLICI SRBIJI U PERIODU OD 1959. DO 1964. GODINE

(sa posebnim osvrtom na srez Niš)

I. RAZVOJ MALOLETNIČKOG KRIMINALITETA I IZGRADNJA SAVREMENOG MALOLETNIČKOG KRIVIČNOG PRAVA

Doba u kome živimo verovatno će biti zabeleženo u istoriji razvitka društva kao doba burnog razvitka nauke i tehnike. U tome je naročito karakteristična poslednja decenija. Na osnovu takvog razvitka ostvarena su ogromna dostignuća koja se mogu smatrati opštečovečanskim, s obzirom da mogu biti iskorišćena za podizanje životnog standarda svih ljudi i ostvarenje progressa celokupnog čovečanstva. Nažalost, najveći deo tih ogromnih dostignuća nije iskorišćen za podizanje životnog standarda i stvaranje lepšeg života sadašnjih generacija, već za proizvodnju sredstava za razaranje koju je diktirao hladni rat koji opterećuje naše doba i predstavlja jednu njegovu karakteristiku.

Pa ipak, životni standard je, uopšte uzev, u toku ove decenije prilično porastao gotovo u svim zemljama sveta, a u velikom broju zemalja postigao je i relativno visok nivo. Ovo se može jasno videti ako se sadašnji nivo životnog standarda uporedi sa nivoom životnog standarda prethodne decenije, a naročito sa nivoom životnog standarda u godinama neposredno posle rata.

Međutim, posmatrano sa stanovišta kriminologije, poslednja decenija se, pored ostvarenja ogromnih naučno-tehničkih dostignuća i vidnog porasta životnog standarda, karakteriše i porastom alkoholizma i kriminaliteta. Ova činjenica deluje donekle kontradiktorno i iznenađujuće, ali je tačna. Porast kriminaliteta je posebno izražen kod dece i omladine. Ovu činjenicu potvrđuju veliki broj naučnih istraživanja i podaci koje pružaju kriminalne statistike velikog broja zemalja u svetu. Tako je prema statističkim podacima udeo okrivljenih maloletnih delikvenata u ukupnom broju okrivljenih delikvenata u 1955. i 1956. godini iznosio: u Austriji: 1955. godine — 10,5% a 1956. godine 12%; u Italiji: 1955. godine 10,4% a 1956. godine 11,4%; u Holandiji: 1955. godine 15,5% a 1956. godine 17,4%; u Engleskoj: 1955. godine 24,9% a 1956. godine 25%.¹ Kao što se vidi udeo maloletnih okrivljenika u svim navedenim zemljama prilično je veliki, a naročito u Engleskoj i Holandiji. Ako se uzme u obzir da veliki deo maloletnih delikvenata nije mogao biti okrivljen zbog toga što nisu bili podobni za krivičnu odgovornost usled nedovoljnog uzrasta ili nedovoljne duševne razvijenosti, može se pretpostaviti da je stvarni udeo maloletne delikvencije u ukupnoj masi izvršenih delikata daleko veći nego što pokazuju procentni pokazatelji. Statistički podaci Poljske takođe pokazuju da

¹ V. K. Kesic: „Suzbijanje kriminaliteta maloletnika“ („Narodna milicija“, Beograd 1960).

od 1951. do 1960. godine, maloletnički kriminalitet stalno raste sa izuzetkom perioda od 1954. godine do 1956. godine u kom periodu dolazi do izvesnog pada.²

Ovi podaci skrenuli su pažnju i Sekciji za društvenu odbranu pri Organizaciji ujedinjenih nacija, koja je u toku 1958. do 1959. godine organizovala brižljivo i sveobuhvatno istraživanje oblika, strukture i uzroka maloletničkog kriminaliteta. Rezultati i ovog istraživanja potvrdili su rezultate velikog broja nacionalnih i regionalnih istraživanja da je maloletnički kriminalitet od 1950. godine, a naročito od 1955. godine, u stalnom porastu u najvećem broju zemalja u svetu, a posebno u zemljama Evrope. Primenom metoda uporednog praćenja ekonomskog razvitka i razvitka životnog standarda s jedne i razvitka maloletničkog kriminaliteta s druge strane, autori ovog istraživanja došli su do zaključka da je ovaj kriminalitet najrazvijeniji u zemljama sa visokim ekonomskim razvitkom i životnim standardom, kao što su: Sjedinjene Američke Države, Švedska, Velika Britanija, Holandija, Zapadna Nemačka, a zatim u zemljama sa brzim tempom ekonomskog razvitka među koje spada i naša zemlja.³

Na osnovu analize navedenih rezultata kriminolozi su došli do dva osnovna zaključka od značaja ne samo za dalje proučavanje ovog fenomena već i za izgradnju maloletničkog krivičnog prava. Prvo, da porast materijalnog bogatstva i životnog standarda nije sam po sebi dovoljan za smanjenje maloletničkog kriminaliteta. Istina, porast materijalnog bogatstva, a posebno životnog standarda, dovodi do eliminacije nekih kriminoloških faktora ili bar do smanjenja njihovog uzročnog dejstva, ali on istovremeno uslovljava rađanje novih faktora ili potenciranje onih faktora koji su imali sekundaran ili izuzetan značaj u produkciji kriminalnih aktivnosti. Iz ovog je sledio i drugi zaključak, tj. da se borba protiv maloletničkog kriminaliteta ne može voditi samo putem primene ustaljenih krivično-pravnih mera, već da je potrebno predvideti mogućnost primene različitih socijalnih i kriminalno-političkih mera od kojih bi došle do primene one mere ili ona grupa mera kojom bi se najbolje mogao ostvariti cilj popravljavanja maloletnih delikvenata i zaštita društva, odnosno resocijalizacija kako su taj cilj nazvali predstavnici nove društvene odbrane.

Sva ova istraživanja u pogledu obima i dinamike maloletničkog kriminaliteta ukazivala su na potrebu menjanja kriminalne politike prema maloletnicima, koju je sa svoje strane potvrđivala i praksa krivičnog pravosuđa. Koristeći se rezultatima navedenih istraživanja, predstavnici pokreta nove društvene odbrane postavili su zahtev za socijalizaciju i humanizaciju krivičnog prava, tj. za izgradnju takvog krivičnog prava u kome će ličnost delikventa zauzeti centralno mesto. Predstavnici ovog pokreta isticali su da je postojeće krivično pravo, u kome je glavna pažnja posvećena krivičnom delu, krivičnoj odgovornosti i primeni krivično-pravne represije prema krivičnom odgovornom učiniocu dela, suviše legalističko i objektivizirano. Zbog tih svojih nedostataka ono ukazuje da se borba protiv kriminaliteta, a posebno borba protiv maloletničkog kriminaliteta ne može sa uspehom voditi, ako se istovremeno ne vodi i protiv uzroka koji ga izazivaju. Da bi se mogla voditi uspešna borba protiv

² V. J. Jasinski: „Dinamika maloletničke delikvencije u Poljskoj u 1951. do 1960. str. 6. (Izbor članaka iz stranih časopisa, Zagreb 1963, br. 1 str. 80).

³ M. L. Rey: Des quelques conceptions fausses dans criminologie contemporaine; Revue Pénitentiaire et de Droit pénal; oct.-dec. 1960. S. 763, 66.

uzroka kriminaliteta logično je da ti uzroci moraju biti poznati, a to znači da moraju biti proučeni i utvrđeni u konkretnoj životnoj situaciji, i to sa staništa njihove uloge u rađanju odnosno stimuliranju kriminalnog akta. I zaista, ako se pođe od toga da svaki kriminalni akt proizilazi iz sukoba objektivne životne situacije, sa jedne strane, i individualne nastrojenosti delikventa, sa druge strane, imperativno se nameće potreba za konkretnim proučavanjem uzroka koji su izazvali ili prinudili učinioca da preduzme akciju izvršenja takvog akta. Drugim rečima, da bi se mogla voditi uspešna borba protiv kriminaliteta uopšte, a posebno protiv maloletničkog kriminaliteta u savremenim uslovima života, nameće se nužnost proučavanja kako uslova objektivne životne situacije tako i ličnosti delikventa tj. psihičkih karakteristika njegove unutrašnje ličnosti. Samo na taj način mogu da se utvrde kriminogeni uzroci koji su doveli do izvršenja kriminalnog akta i odaberu najefikasnije mere koje bi bile najpogodnije za eliminaciju ili neutralizaciju onih uzroka na kojima bazira individualna i socijalna neprilagodljivost i kriminalna nastrojenost delikventa. Dakle, uvek kad kriminalni akt bude proučen i objašnjeni objektivni i subjektivni uzroci njegovog izvršenja, sadržani u materijalnim uslovima života, životnoj situaciji delikventa i njegovoj ličnosti, može se pristupiti izboru sredstva koja bi bila najefikasnija za suzbijanje kriminalne sklonosti odnosno za otklanjanje navedenih uzroka.

Problem proučavanja uzroka delikvencije, posebno individualnih uzroka, naročito se postavlja kod maloletnika, s obzirom da se ličnost maloletnika nalazi u razvoju koji se ne odvija lagano i kontinuirano već burno i skokovito. Takvo kretanje razvitka ličnosti maloletnika dovodi do naglih promena u ponašanju koje je podložno spoljnom uticaju. Pri takvoj dinamici psihološke ličnosti maloletnika uticaj spoljne sredine je veoma često presudan za iniciranje maloletnika na izvršenje kriminalnog akta iako taj uticaj može na prvi pogled da izgleda i beznačajan. Otuda i nužnost proučavanja ličnosti maloletnog delikventa i njegove objektivne životne situacije.

Međutim, tako postavljeni zadatak krivično pravo ne može ostvariti samo bez saradnje sa kriminologijom, sociologijom, psihologijom i psihijatrijom. Nameće se dakle potreba da se u borbu protiv kriminaliteta uključe i vanpravne naučne discipline, i to ne samo u domenu proučavanja uzroka kriminaliteta nego isto tako i u domenu izbora i primene sredstava i mera za njihovo uklanjanje, tj. u domenu tretmana maloletnih delikvenata. Tu nužnost su podjednako uvidele i praksa i teorija. Stoga je i došlo do zajedničkog zahvata da se izvrši revizija krivičnog prava u odnosu na maloletnike, tj. da se izgradi maloletničko krivično pravo na novim osnovama i sa posebnim režimom u odnosu na opšte pravo.

Tako je došlo do šire zakonodavne aktivnosti u mnogim zemljama u svrhu izgradnje maloletničkog krivičnog prava u kome je ličnost maloletnika zauzela centralno mesto a ne krivično delo kako je to ranije bilo.

Jugoslavija je u toku poslednje decenije doživela proces burnog ekonomskog i društvenog razvitka koji je doveo do strukturalnih promena u ekonomskom i društvenom životu i vidnog porasta životnog standarda. Međutim, taj burni razvitak praćen neverovatno brzom dinamikom i strukturalnim promenama odrazio se i kod nas na maloletnički kriminalitet, koji od 1956. godine pokazuje tendenciju porasta. Tako, ako pogledamo koji je udeo maloletnička delikvencija zauzimala u ukupnoj masi delikata, videćemo da je taj udeo u 1956. godini iznosio 6%, u 1957. godini 6,1%, u 1958. godini 6,1%,

a u 1959. godini 6,5%. Stoga se zahtev za izmenu kriminalne politike postavio i kod nas. Taj zahtev je istaknut još na II kongresu pravnika Jugoslavije održanom 1958. godine u Zagrebu. Istina, zaključak Komisije Kongresa po ovom pitanju imao je karakter predloga a ne praktičnog uputstva, ali on je bio od izvanrednog značaja za pokretanje zakonodavnog rada i za donošenje Krivičnog zakonika od 1959. godine (izmene i dopune) kojim je stvoreno moderno maloletničko krivično pravo. Maloletničko krivično pravo, kao i krivično pravo za punoletna lica zasniva se na principu Socijalističkog humanizma čiji je osnovni cilj ostvarenje prevencije putem resocijalizacije, tj. putem vraćanja prestupnika na put poštenog i korisnog rada. Međutim, u odredbama koje se odnose na maloletnike ne samo što je posebno izražen princip socijalističkog humanizma i koncepcija o resocijalizaciji, već je ta koncepcija razrađena tako da je maloletničko krivično pravo dobilo svoju posebnu fizionomiju i svoj poseban režim koji se razlikuje od režima opšteg krivičnog prava.

Naše savremeno maloletničko krivično pravo sadrži nekoliko osnovnih karakteristika po kojima se razlikuje od opšteg krivičnog prava. Prva osnovna karakteristika maloletničkog krivičnog prava sastoji se u tome što je u principu isključena krivična odgovornost maloletnih učinilaca krivičnog dela. To isključenje krivične odgovornosti je apsolutnog karaktera za sve mlađe maloletnike bez obzira na vrstu i težinu krivičnog dela, kao i za starije maloletnike kad su u pitanju krivična dela za koja nije propisana kazna strogog zatvora preko pet godina. Druga osnovna karakteristika maloletničkog krivičnog prava izražena je u apsolutnom primatu primene vaspitnih mera nad kaznom koja predstavlja izuzetak izražen u primeni maloletničkog zatvora. Maloletničkim zatvorom može se kazniti samo stariji maloletnik, i to ako je izvršio krivično delo za koje je predviđena kazna strogog zatvora preko pet godina, ako je dovoljno duševno razvijen da može shvatiti značaj dela i dovoljno sposoban da upravlja svojim postupcima i ako su posledice dela tako teške a stepen krivične odgovornosti tako visok da primena vaspitnih mera ne bi bila opravdana. Treća osnovna karakteristika maloletničkog krivičnog prava sastoji se u davanju širokog ovlašćenja organima gonjenja i sudu. Ovlašćenja organa gonjenja sastoje se u njihovom diskrecionom pravu da odustanu od gonjenja bez obzira na težinu dela, ako smatraju da bi to bilo korisno sa stanovišta resocijalizacije maloletnog delikventa. Princip korisnosti je ovde primarniji od formalnog principa pravičnosti da svako podjednako snosi posledice pravde za krivično delo koje je učinio. Ovlašćenja suda sastoje se ne samo u širokoj skali izbora sredstava i mera nego i u mogućnosti da već izrečene mere zameni drugom pogodnijom merom, ako to zahteva konkretna situacija. Četvrta osnovna karakteristika maloletničkog krivičnog prava jeste u postojanju posebnih organa pravosuđa za borbu protiv maloletničkog kriminaliteta. Tako kod Sekretarijata za unutrašnje poslove postoje posebni organi za maloletničku delikvenciju, a kod suda posebna maloletnička veća tj. maloletnički sud koji rukovodi celokupnim krivičnim postupkom protiv maloletničkog delikventa. Maloletnički sud je sastavljen od sudija-porotnika koji moraju imati takve sposobnosti i lične kvalitete kojima mogu vaspitno da utiču na maloletnog delikventa. Ali ne samo da je sud sastavljen od ljudi koji po svojim karakteristikim odlikama i profesionalnim sposobnostima mogu vaspitno da utiču na delikventa, već je celokupan krivični postupak predviđen za maloletnike izgrađen tako da se pravosudna funkcija odvija kroz sistem delatnosti koje imaju vaspitni karakter. Najzad, treba istaći da borbu protiv malolet-

ničkog kriminaliteta ne vode samo pravosudni organi, već i organi unutrašnjih poslova i socijalne politike. Iako su svi ti organi povezani u borbi protiv maloletničkog kriminaliteta ipak primarnu ulogu u toj borbi treba da imaju organi socijalne politike tj. centra za socijalni rad opština i specijalizovani organi sekretarijata za unutrašnje poslove odnosno ispostave pri opštinama. Pored navedenih organa u borbu protiv maloletničke delikvencije uključeni su i organi starateljstva i školski organi, tako da se može reći da je borba protiv maloletničkog kriminaliteta u najvećoj meri socijalizovana i postavljena na pedagoško vaspitnoj osnovi.

II. DINAMIKA I STRUKTURA MALOLETNIČKOG KRIMINALITETA U SOCIJALISTIČKOJ REPUBLICI SRBIJI OD 1959. DO 1964. GODINE

Iako je borba protiv maloletničkog kriminaliteta u našoj zemlji postavljena na principe istraživanja kriminogenih uzroka i vaspitno pedagoškog uticaja na maloletne delikvente, maloletnički kriminalitet ne samo što ne opada već i dalje pokazuje tendenciju porasta. Ta tendencija porasta nije karakteristična samo za Socijalističku Republiku Srbiju već i za čitavu našu zemlju. Ona se lako može uočiti u dinamici maloletničke delikvencije koja je izražena u pojedinim našim republikama. Ta dinamika, prema podacima Sekretarijata za unutrašnje poslove Socijalističke Republike Srbije, izražena u indeksima sa bazom 100 u 1957. godini, izgleda ovako:

TABELA 1.

S. R.	1957.	1958.	1959.	1960.	1961.	1962.
Srbija	100	116,4	115	137,1	201,6	227,4
Hrvatska	„	75,1	64,4	74,9	70,2	81,7
Slovenija	„	92,2	133,8	93,3	88,6	140,0
B. i H.	„	111,7	100,6	87,1	162,3	207,4
Makedonija	„	105,9	146,6	167,3	204,9	222,1
Crna Gora	„	146,6	121,6	104,1	132,5	110,8

Iz datog pregleda jasno se može videti tendencija porasta maloletničke delikvencije. Istina, stalni i kontinuirani porast postoji samo u Srbiji i Makedoniji, dok u ostalim republikama postoje znatne oscilacije. Međutim, te oscilacije, iako presecaju kontinuitet porasta, ne eliminišu njegovu tendenciju. Tendencija porasta je naročito izražena u 1962. godini. Tako, prema ovom izvoru podataka, ako se obim maloletničke delikvencije iz 1962. godine uporedi sa obimom maloletničke delikvencije u 1961. godini a dobijena razlika izrazi u procentima, porast po republikama za 1962. godinu izgleda ovako: u Srbiji za 12,7%, u Hrvatskoj za 20,7%, u Sloveniji za 58%, u Bosni i Hercegovini za 27,9% i u Makedoniji za 8,5%. Izuzetak predstavlja samo Crna Gora u kojoj je maloletnički kriminalitet u opadanju.

Prosek porasta maloletničke delinkvencije za čitavu našu zemlju iznosi 20,4%. Bez preterivanja se može reći da ovako visok porast maloletničke delikvencije mora da izazove zabrinutost, i to ne samo sa stanovišta pravilnog vaspitanja i budućnosti delikventne dece i maloletnika, već isto tako i sa sta-

novišta bezbednosti građana, stabilizacije društvenih odnosa i izgrađivanja novog odnosa prema radu i čoveku.

Iz iznetih podataka videli smo da u našoj republici postoji konstantni i kontinuirani porast maloletničke delikvencije. Postavlja se pitanje: koliki je obim ove delikvencije? Moramo reći da postoje prilično velike teškoće u sagledavanju ove pojave i iskazivanju brojevima njene celokupnosti. Te teškoće nastaju iz dva osnovna razloga. Prvo — zbog postojanja različitih oblika i vidova antisocijalnih ponašanja maloletnika koji se prepliću i koji se ne mogu uvek potpuno i pravilno evidentirati. Drugo — zbog postojanja različitih evidencija koje polaze od različitih kriterijuma i metoda u evidentiranju antisocijalnih akata maloletnika. Naime, u našoj republici evidencije o maloletničkoj delikvenciji vode organi Sekretarijata za socijalnu politiku, Sekretarijata za unutrašnje poslove, Javnog tužilaštva i Sekretarijata za pravosuđe. Pošto svaki od tih organa vrši evidentiranje prema kriterijumu i metodologiji koji odgovaraju potrebama njegove društvene funkcije, logično je da moraju postojati i razlike u iskazivanju obima ove pojave i njenih oblika. Evo jedne tabele koja sadrži podatke svih navedenih organa o aktima vaspitne zapuštenosti.

TABELA 2.

ORGAN	1958.	1959.	1960.	1961.	1962.	1963.
Sekretarijat za socijalnu politiku	3.272	3.633	5.039	6.452	8.367	10.075
JUP	4.928	4.661	6.809	9.562	8.245	10.895
T. okrivljeni	1.835	1.813	1.756	1.814	2.079	2.652
krivična dela	946	1.298	1.065	1.679	1.553	2.058
Sud	748	1.007	765	681	687	783

Razlike u navedenim evidencijama proizilaze iz činjenice što centri za socijalni rad i organi Sekretarijata za unutrašnje poslove evidentiraju broj vaspitno zapuštene dece i maloletnika i broj svih asocijalnih akata koji oni izvrše, dok organi Javnog tužilaštva registruju broj izvršenih krivičnih dela i broj maloletnih izvršilaca tih dela, a sudovi samo broj pravosnažno izrečenih vaspitnih mera i kazni maloletničkog zatvora.

Činjenica je da za postojanje svih tih evidencija postoji potreba sa stanovišta zadatka i funkcija navedenih organa. Ali je isto tako činjenica i to da postojanje navedenih razlika za tim evidencijama komplikuje problem praćenja maloletničkog kriminaliteta. Nedostatak jedne jedinstvene i kompleksne evidencije o svim asocijalnim ponašanjima dece i maloletnika kojima se krše društvene inhibitorne norme, onemogućava uprošćeno praćenje različitih vrsta dečjeg i maloletničkog asocijalnog ponašanja i preduzimanja efikasnih socijalnih i kriminalno političkih preventivnih mera. Šta više, različiti kriterijumi i na njima zasnovani podaci mogu da dovedu do različitih iskazivanja obima maloletničke delikvencije, pa i do različitog tumačenja o tome šta sve obuhvata pojam maloletničke delikvencije. Tako, na primer, postoji shvatanje da maloletničku delikvenciju čine samo ona krivična dela čije je postojanje utvrđeno pravosnažnom sudskom odlukom. Očigledno je da ovo shvatanje sužava pojam maloletničke delikvencije jer je svodi na broj krivičnih dela koja su izvršena od krivično odgovornih maloletnika i maloletnika prema kojima su primenjene

vaspitno popravne mere. Po drugom shvatanju, koje je uglavnom i zastupljeno u našoj praksi, u pojam maloletničke delikvencije ulaze ne samo krivična dela već isto tako i prekršaji i takozvana atipična ponašanja koja predstavljaju zbir anormalnih ponašanja. Po ovom u praksi ustaljenom shvatanju, pojmu maloletničke delikvencije data je dosta široka osnova. Najzad, postoji treće shvatanje da maloletničku delikvenciju čine samo krivična dela izvršena od strane maloletnika bez obzira na njihov stepen uzrasta, tj. bez obzira na to da li se radi o deci ili maloletnicima u krivično-pravnom smislu i bez obzira na njihovu krivičnu odgovornost. Prekršaji i atipična ponašanja po ovom shvatanju predstavljaju domen predelikvencije. Maloletnički kriminalitet pak, shvaćen u najširem smislu tj. kao opšti pojam za sva asocijalna ponašanja, obuhvatao bi i predelikvenciju i delikvenciju. Čini nam se da je ovo shvatanje najpravičnije, bez obzira što mu se stavljaju zamerke da između pojma delikvencije i kriminaliteta nema neke bitne razlike. Naime, činjenica je da se u običnom životu reč kriminalitet upotrebljava u najširem smislu, dok se pod delikvencijom podrazumeva samo vršenje krivičnih dela. Otuda se u delikvenciju ne bi mogla ubrojati ona asocijalna ponašanja koja se kvalifikuju kao prekršaji i atipična ponašanja. Stoga ćemo i mi maloletnički kriminalitet uzeti u ovom najširem smislu i podeliti ga na predelikvenciju i maloletničku delikvenciju. Drugim rečima, po našem mišljenju treba napraviti razliku između akta maloletničke delikvencije i akta maloletničke predelikvencije kako bi se mogao realno sagledati njihov obim i pratiti njihova dinamika.

Ali pre nego što pristupimo posebnom razmatranju navedenih oblika maloletničkog kriminaliteta, potrebno je da se ukratko zadržimo na problemu skupnog kretanja svih asocijalnih aktivnosti maloletnika koje su sadržane u podacima Sekretarijata za unutrašnje poslove izloženih u prethodnoj tabeli. Iz navedenih podataka jasno se vidi da je broj registrovanih maloletnih izvršilaca asocijalnih i kriminalnih akata iz godine u godinu sve veći. Međutim, da bi smo što jasnije sagledali tendenciju porasta maloletničkog kriminaliteta neophodno je da vidimo kod koje je kategorije maloletnika ona najizraženija. Evo kako izgleda dinamika maloletničkog kriminaliteta u posmatranom periodu, data prema ukupnom broju maloletnih izvršilaca evidentiranih posebno za svaku godinu a razvrstanih po kategorijama prema uzrastu:

TABELA 3.

Godina	Ukupno evidentirano	O D T O G A					
		do 14 godina broj	%	preko 14 do 16 godina broj	%	preko 16 do 18 g broj	%
1959.	4.661	1.492	32,01	1.242	25,64	1.927	41,35
1960.	6.809	2.126	31,22	1.955	28,71	2.728	40,07
1961.	9.562	1.007	34,08	936	31,68	1.011	34,24
1962.	8.254	2.812	34,10	2.831	34,33	2.602	31,55
1963.	10.895	3.118	35,04	3.844	35,38	3.233	29,67

Iz podataka datih u tabeli tendencija porasta maloletničkog kriminaliteta je očigledna. Ako tu tendenciju porasta izrazimo potom brojevima iskazanog povećanja registrovanih maloletnika videćemo da porast ukupnog broja maloletnika po godinama iznosi:

- u 1960. godini u odnosu na 1959. godinu za 2.148 maloletnika
- u 1961. godini u odnosu na 1960. godinu za 2.752 maloletnika.
- u 1963. godini u odnosu na 1962. godinu za 2.650 maloletnika.

Izuzetak predstavlja samo 1962. godina u kojoj je manje evidentirano 1.317. maloletnika. Ako se uzme razlika između broja evidentiranih u 1959. godini i broja evidentiranih u 1963. godini vidi se da je u 1963. godini bilo više evidentirano 6.234 maloletnih prestupnika ili za 234%.

Iz pregleda se takođe vidi da tendencija porasta nije zastupljena kod svih kategorija maloletnika. Naime, dok kod dece do 14. godine i mlađih maloletnika imamo gotovo stalnu i kontinuiranu tendenciju porasta, dotle kod starijih maloletnika imamo indiciranu tendenciju opadanja broja evidentiranih. Međutim, pošto je broj evidentiranih iz prve dve kategorije dvostruko veći od broja evidentiranih iz treće kategorije to se tendencija porasta mora izraziti u ukupnoj masi asocijalnih aktivnosti maloletnika.

Porast broja maloletnika sa asocijalnim ponašanjem ne izražava se samo u apsolutnom i procentualnom broju evidentiranih lica, već se uočava kako u odnosu na populaciju maloletnih stanovnika tako i u odnosu na školsku populaciju. Tako, na primer, prema istim podacima broj evidentiranih maloletnika u odnosu na maloletnu populaciju iznosio je u 1962. godini 0,11% a u 1963. godini 0,14%, dok je u 1962. godini porastao na 0,58% a u 1963. godini na 0,74%. Prema proceni organa Sekretarijata za unutrašnje poslove specijalizovanih za borbu protiv maloletničkog kriminaliteta, broj maloletnika sa asocijalnom aktivnošću približava se granici tolerantnosti i to znači da se 1% maloletnika od ukupne školske populacije pojavljuje kao vršilac asocijalnih aktivnosti, odnosno da na 100 učenika dolazi po jedan prekršilac društvenih i pravnih normi. U većim gradovima i industrijskim centrima, kao što su: Beograd, Novi Sad, Niš, Subotica, Priština itd., granica tolerantnosti je već pređena.

Odnos broja evidentiranih maloletnika prema broju evidentiranih maloletnika posmatran u proseku u periodu od 1959. do 1964. godine iznosi 87,16% prema 12,84%.

Odnos broja maloletnika evidentiranih zbog vršenja akata predelikvencije i broja maloletnika evidentiranih zbog vršenja delikata iznosi 37,5% prema 62,5%, što znači da je skoro dva puta veći broj maloletnika evidentiranih zbog vršenja krivičnih dela. Ali, razmotrimo podrobnije obim i strukturu predelikvencije i maloletničke delikvencije.

III. OBIM I STRUKTURA MALOLETNIČKE PREDELIKVENCije

Maloletnička predelikvencija je takva pojava koja obuhvata niz atipičnih, nenormalnih i asocijalnih ponašanja dece i maloletnika, kojima se vređa društveni moral i etika, kao i društvena disciplina, i istovremeno stiče navika za vršenje kriminalne aktivnosti. Ta asocijalna ponašanja su veoma raznovrsna ali sva ona odražavaju devijaciju u vaspitanju i socijalnom razvitku dece i maloletnika. S obzirom na to da u osnovi predelikvencije leži nepravilno vaspitanje ili nedostatak u vaspitanju, ona se obično izjednačava sa vaspitnom zapuštenošću. Međutim, ove pojave nisu sasvim identične, iako su veoma slične i povezane. U čemu je razlika između ova dva pojma? Prema mišljenju nekih socijalnih radnika, vaspitna zapuštenost je socijalni pojam dok je predelikvencija

pravni pojam. Oba ova pojma su po svojoj sadržini ista, ali ne i po svom obimu. Vaspitna zapuštenost je, po njihovom mišljenju, nešto šira pojava od predelikvencije. Jer, pod pojmom vaspitne zapuštenosti, uključujući i vaspitnu zanemarenost, podrazumeva se svako nekulturno, nemoralno i neestetsko ponašanje bez obzira da li je ono protivpravno ili ne. Bitno je da ono odstupa od ponašanja sredine. Naprotiv, predelikvencija obuhvata samo ona ponašanja dece i maloletnika koja imaju karakter asocijalnih i protivpravnih ponašanja. Međutim, po našem shvatanju, osnovna razlika je u karakteru tih pojava. Vaspitna zapuštenost predstavlja unutarnji, psihološki nedostatak ličnosti, koji se manifestuje kroz asocijalno ponašanje tj. kroz predelikvenciju i delikvenciju kao spoljnih izraza te vaspitne zapuštenosti. Prema tome, vaspitna zapuštenost je uzročna pojava za predelikvenciju, tj. njena osnova.

Pošto smo videli da u predelikvenciju spadaju sve vrste atipičnih ponašanja i prekršaji, neophodno je da vidimo i to koliki je broj maloletnika registrovan zbog atipičnih ponašanja i vršenja prekršaja. Obim predelikvencije i njen odnos prema delikvenciji možemo posmatrati prema razlozima za izvršeno evidentiranje maloletnika. Evo kako izgledaju ti razlozi za 1962. i 1963. godinu:

TABELA 4.

Godina	Ukupan broj evidentiranih		Evidentirani zbog atipičnih ponašanja i prekršaja		Evidentirani zbog krivičnih dela	
	broj	%	broj	%	broj	%
1962.	8.245	100	2.831	34,34	5.414	65,66
1963.	10.895	100	4.432	40,67	6.463	59,33
SVEGA:	19.140	100	7.263	37,55	11.877	62,45

Dakle, od 19.140 evidentiranih maloletnika 7.263 ili 37,55% evidentirano je zbog atipičnih ponašanja i prekršaja, tj. zbog predelikventnih akata. Za te maloletnike može se reći da su pošli pogrešnim putem koji vodi u delikvenciju, ali nisu još postali delikventi. Najveći broj takvih maloletnika nikada to neće ni postati. Naime, treba imati u vidu da je pojava atipičnih ponašanja i izgredničkog prestupništva dosta česta pojava u doba dečastva i ranog mladićstva tj. u prepubertetsko i pubertetsko doba. Ova pojava se zasniva na težnji za afirmacijom i afektivnošću, ali kod najvećeg broja maloletnika nestaje sa prerastanjem određenog stadijuma biopsihološkog razvitka. Prema tome, najveći broj maloletnika atipičnog ponašanja nikada neće postati delikventi. To isto važi i za one maloletnike koji su evidentirani zbog prekršaja, ukoliko ti prekršaji proizilaze iz navedenih stanja. Prestupi izazvani ovim stanjima najčešće ostaju samo kao ekscesi u ponašanju. Razume se da, ukoliko se ne vrši korekcija u ponašanju, može doći do ponavljanja ekscesa i do stvaranja navike na atipično i prestupničko ponašanje navike koja predstavlja polaznu tačku za pad u delikvenciju. S druge strane, kod izvesnog broja maloletnika ovakva ponašanja proizilaze iz psihološke manjkavosti stvorene rđavim vaspitanjem, lošim uslovima života i teškom porodičnom atmosferom. Usled navedenih razloga sa sigurnošću se može očekivati da će izvestan broj maloletnika sa predelikventnim ponašanjem postati delikventi. Stoga se može reći da predelikvencija predstavlja simptom za pojavu delikvencije mada ona još to nije.

Činjenica da je dvostruko veći broj maloletnika evidentiran zbog delikata nego zbog atipičnih ponašanja i prekršaja ide u prilog tome da se veći broj maloletnika sa navedenim manjkavostima odaje delikvenciji. Pogledajmo kako izgleda struktura predelikventnih ponašanja koja su isto tako sadržana u razlozima za evidentiranje.

Od navedenog broja maloletnika sa predelikventnim ponašanjem 3.541 ili 48,76% evidentirano je zbog atipičnog ponašanja, a 3.722 ili 51,24% zbog prekršaja.

Analiza strukture atipičnih ponašanja pokazala je da je najveći broj maloletnika evidentiran zbog bekstva od kuće i škole — oko 45%; zatim, zbog bekstva od kuće — oko 32% i zbog bekstva od škole — oko 19%, dok na sve ostale kategorije otpada oko 4%. Atipično ponašanje je karakteristično za uzrast od 10 do 14 godina, dok se kod maloletnika ono ređe pojavljuje.

U pogledu prekršaja izvršena je analiza po kategorijama maloletnika, tj. po njihovom uzrastu. Najčešći prekršaji u kategoriji dece i mladih maloletnika jesu: skitnja (oko 75,5%), tapkarenje (oko 15%), prostitucija (oko 14,5%), prosjačenje (oko 11%) itd. Najčešći prekršaji u kategoriji starijih maloletnika jesu: prekršaji protiv javnog reda i mira (oko 37,5%), prekršaji protiv saobraćaja (oko 29%), osobito drsko ponašanje (oko 8%) itd.

Među evidentiranim maloletnicima najveći broj je registrovan zbog prostitucije (oko 52,5%), skitnje (oko 35,5%) i prosjačenja (oko 11%). Treba reći da se među maloletnicima evidentiranim zbog prostitucije nalazi izvestan broj maloletnika od 12 do 14 godina života. Međutim, prostitucija je kod njih sekundarne prirode jer se pojavljuje kao prateća pojava skitnje kao osnovne parazitske pojave.

IV. OBIM I STRUKTURA MALOLETNIČKE DELIKVENCije

Napred smo istakli da pod maloletničkom delikvencijom podrazumevamo vršenje krivičnih dela kako od strane maloletnika tako i od strane dece, bez obzira na to što se prema deci u smislu člana 65. Krivičnog zakonika ne mogu primeniti krivičnopravne mere. Stoga kad govorimo o maloletničkoj delikvenciji mi pod izrazom maloletnika podrazumevamo u ovom slučaju i delikventnu decu. Da bi smo sagledali obim i strukturu maloletničke delikvencije neophodno je da obratimo pažnju kako na broj i strukturu maloletnih delikvenata tako i na broj i strukturu krivičnih dela koja su oni izvršili.

Iz tabele 4. videli smo da je od 19.140 evidentiranih maloletnika sa asocijalnim ponašanjem 11.877 ili 62,45% ispoljilo svoje asocijalno ponašanje u vršenju krivičnih dela. Broj krivičnih dela koja su izvršili ovi maloletnici u 1962/63. godini može se videti iz sledeće tabele:

TABELA 5.

Godina	Ukupno izvršeno krivičnih dela	Ukupno izvršilaca krivičnih dela	Uzrast maloletnika			Novi izvršioći	Povratnici
			do 14 g.	preko 14 do 16 g.	preko 16 do 18 g.		
1962.	5.944	5.414	1.576	1.693	2.145	3.602	1.812
1963.	7.576	6.463	2.170	2.267	2.02	4.549	1.914
SVEGA:	13.520	11.877	3.746	3.960	4.170	8.151	3.726

Kao što se iz podataka vidi u 1963. godini u odnosu na 1962. godinu više je evidentirano 1.632 krivična dela i 1.049 maloletnih delikvenata. Ali porast maloletničke delikvencije ne ogleda se samo u apsolutnom povećanju broja krivičnih dela izvršenih od strane maloletnika i apsolutnom povećanju broja maloletnih delikvenata, već isto tako i u povećanju procentualnog učešća maloletnika u ukupnoj masi izvršilaca krivičnih dela na teritoriji Socijalističke Republike Srbije. Tako, na primer u ukupnoj masi delikvenata u 1962. godini maloletnici su bili zastupljeni sa 10,17⁰/₀ a u 1963. godini sa 13,49⁰/₀, što znači da se samo za jednu godinu broj maloletnih delikvenata u ukupnoj masi delikvenata povećao za 1,99⁰/₀. Zabrinjavajuća je činjenica da se među maloletnim delikventima nalazi veliki broj dece do 14 godina života. Deca delikventi čine skoro jednu trećinu ukupnog broja maloletnih delikvenata. S druge strane, postoji tendencija daljeg porasta dečje delikvencije. U 1962. godini od ukupnog broja maloletnih delikvenata na decu je otpadalo 29,11⁰/₀ a 1963. godine 33,59⁰/₀, što predstavlja povećanje za 4,48⁰/₀. Tendencija povećanja maloletničke delikvencije postoji i kod mlađih maloletnika. U ukupnoj masi maloletnih delikvenata, mlađi maloletnici su u 1962. godini bili zastupljeni sa 31,27⁰/₀ a u 1963. godini sa 35,07⁰/₀, što predstavlja povećanje za 3,80⁰/₀. Nasuprot tendenciji povećanja učešća dece i mlađih maloletnika u maloletničkoj delikvenciji, učešće starijih maloletnika je u opadanju. Tendencija opadanja broja starijih maloletnika u 1963. godini u odnosu na 1962. godinu izražena je u smanjenju broja evidentiranih starijih maloletnika za 119 lica ili za 8,28⁰/₀.

Maloletnička delikvencija je daleko razvijenija u gradu nego na selu. Evo kako izgleda dinamika maloletničke delikvencije u gradu i na selu u periodu od 1959. do 1963. godine, prema podacima analize Sekretarijata za unutrašnje poslove Srbije.

TABELA 6.

Godina	Krivična dela	O D T O G A			
		Na selu		U gradu	
		broj	%	broj	%
1959.	2.382	767	32,19	1.615	67,81
1960.	2.591	718	27,71	2.873	72,29
1961.	3.878	924	23,82	2.954	76,18
1962.	3.998	811	20,28	3.187	79,72
1963.	5.297	1.036	19,56	4.261	80,44
SVEGA:	18.146	4.256	23,45	13.890	76,52

I pored toga što podaci dati u ovoj tabeli nisu sasvim potpuni, oni sasvim uverljivo pokazuju da je u posmatranom periodu odnos između ukupnog broja učinjenih dela na selu i ukupnog broja dela učinjenih u gradu 23,45⁰/₀ prema 76,55⁰/₀, tj. nešto veći od 1 : 3 u korist grada. Kretanja maloletničkog kriminaliteta na selu i u gradu pokazuju suprotne tendencije. Naime, dok dinamika maloletničke delikvencije na selu pokazuje tendenciju opadanja, dotle dinamika maloletničke delikvencije u gradu izražava tendenciju stalnog porasta. Pod uticajem suprotnih tendencija kretanja, razlika između broja krivičnih dela učinjenih na selu i broja krivičnih dela učinjenih u gradu povećala se od 1 : 2 u 1959. godini na 1 : 4 u 1963. godini.

Ako prema podacima datim za 1962. i 1963. godinu uporedimo broj evidentiranih maloletnih delikvenata i broj krivičnih dela koji su oni izvršili

videćemo da je 11.877. maloletnih delikvenata izvršilo 13.520 krivičnih dela. Analiza izvršena od strane Sekretarijata za unutrašnje poslove Srbije pokazuje da je 57,12% krivičnih dela izvršeno od strane pojedinaca, a 42,77% krivičnih dela od strane grupa maloletnika. U 35,78% slučajeva grupe su sačinjene od samih maloletnika, a u 7,09% slučajeva grupe su sačinjene istovremeno i od maloletnih i punoletnih lica.

Od ukupnog broja evidentiranih maloletnih delikvenata 68,63% su novoevidentirani izvršioци tj. maloletnici koji se po prvi put pojavljuju kao delikventi, dok je 31,37% u povratu. Veliki je broj višestrukih recidivista. Ima i takvih koji su se i preko deset puta pojavljivali u vršenju krivičnih dela. Treba napomenuti da se ovde ne radi o povratu shvaćenom u penološkom smislu, već o povratu shvaćenom u kriminološkom smislu. Naime, ovde su kao recidivisti najčešće i uglavnom evidentirani oni maloletnici koji su se više puta javljali u izvršenju krivičnih dela bez obzira na to da li su za prethodna dela bili osuđivani ili ne i bez obzira na meru koja je bila primenjena za prethodna krivična dela. U velikom broju slučajeva radi se o deci i maloletnicima koji na sud nisu ni slati zbog prvog učinjenog krivičnog dela, odnosno u pogledu kojih je postupak bio obustavljen iz razloga celishodnosti. U svakom slučaju prema ovakvoj deci i maloletnicima preduzimane su socijalno-vaspitne mere te se s obzirom na primenu takvih mera mogu pri ponovnom vršenju delikata smatrati povratnicima sa kriminološkog stanovišta ali ne i sa formalno pravnog stanovišta.

Pogledajmo sada strukturu krivičnih dela koja su maloletnici izvršili u toku 1962. i 1963. godine. Najveći broj krivičnih dela maloletnici vrše protiv imovine, zatim krivična dela protiv života i tela, časti i ugleda, krivična dela protiv dostojanstva ličnosti i morala, krivična dela protiv javnog reda i pravnog saobraćaja i, najzad, krivična dela protiv opšte sigurnosti ljudi i imovine. Ostala krivična dela pojavljuju se dosta retko. Prema podacima Sekretarijata za unutrašnje poslove Socijalističke Republike Srbije rang-lista izvršenih krivičnih dela izražena u procentima izgleda ovako:

TABELA 7.

Glava Krivičnog zakonika	NAZIV GLAVE Krivičnog zakonika	Procenat izvršenih krivičnih dela	
		1962.	1963.
X	krivična dela protiv naroda i države	0,03	—
XII	„ „ „ života i tela	3,94	3,72
XIII	„ „ „ slobode i prava građana	0,35	0,38
XV	„ „ „ časti i ugleda	1,03	0,17
XVI	„ „ „ dostojanstva ličnosti i morala	0,94	0,92
XVII	„ „ „ braka i porodice	0,08	0,19
XVIII	„ „ „ zdravlja ljudi	0,03	0,01
XIX	„ „ „ narodne privrede	0,64	0,72
XX	„ „ „ društvene i privatne imovine	91,30	91,47
XXI	„ „ „ opšte sigurnosti ljudi i imovine	0,66	1,00
XXII	„ „ „ pravosuđa	0,03	0,07
XXIII	„ „ „ javnog reda i pravnog saobraćaja	0,81	1,16
XXIV	„ „ „ službene dužnosti	0,15	0,16
	Ukupno izvršeno krivičnih dela	5.944	7.576

Kao što vidimo rang-lista je za obe posmatrane godine ista. Može se reći da je ona ista i za ceo posmatrani period. Postoje izvesna pomeranja, ali ona nisu takvog intenziteta da bi uticala na promenu mesta pojedinih krivičnih

dela u rang-listi. Ta pomeranja pokazuju da postepeno, ali ipak vidno, opada broj delikata protiv ličnosti a da istovremeno raste broj delikata protiv imovine (u koje se ubrajaju i delikti protiv pravnog saobraćaja s obzirom da se vrše sa ciljem pribavljanja imovinske koristi) i broj delikata protiv opšte sigurnosti ljudi i imovine, među kojim delima delo posluga motornim vozilom pokazuje sve veću tendenciju porasta.

Od krivičnih dela protiv imovine na prvom mestu je krađa (član 249. KZ) sa 51,06% u 1962. godini odnosno sa 48,96% u 1963. godini; zatim, sitno delo krađe, prevare i utaje (član 259. KZ) sa 25,91% u 1962. godini odnosno sa 26,58% u 1963. godini; teška krađa (član 250. KZ) sa 18,76% u 1962. godini odnosno sa 18,55% u 1963. godini; oštećenje tuđih stvari (član 257. KZ) sa 1,75% u 1962. godini odnosno sa 3,17% u 1963. godini; posluga motornim vozilom (član 254a. KZ) sa 1,19% u 1962. godini odnosno sa 1,37% u 1963. godini itd.

U grupi krivičnih dela protiv života i tela najzastupljenije je krivično delo lake telesne povrede (član 142. KZ) sa 58,55% u 1962. godini odnosno sa 59,22% u 1963. godini; zatim, teška telesna povreda (član 142. KZ) sa 21,79% u 1962. godini odnosno sa 17,37% u 1963. godini; ubistvo (član 135. do 138. KZ) sa 13,67% u 1962. godini odnosno sa 12,77% u 1963. godini; ugrožavanje opasnim oruđem pri tuči i svađi (član 144. KZ) sa 2,99% u 1962. godini odnosno sa 6,39% u 1963. godini; učestvovanje u tuči (član 143. KZ) sa 1,28% u 1962. godini odnosno sa 1,42% u 1963. godini.

U grupi krivičnih dela protiv javnog reda i pravnog saobraćaja najčešće je zastupljeno krivično delo protivstajanje, tj. sprečavanje službenog lica u vršenju službene dužnosti siledžijskim ispadima i neposlušnošću, zatim krivično delo falsifikovanja isprava i stvaranje kriminalnih udruženja tj. maloletničkih bandi.

Od krivičnih dela protiv opšte sigurnosti ljudi i imovine najviše su zastupljena krivična dela uništenja, oštećenja ili uklanjanja znakova koji ukazuju na opasnost (član 276. KZ), zatim, ugrožavanje javnog saobraćaja (član 271. KZ), bespravna i nedozvoljena vožnja automobilima uzetim na posluhu kao i krivično delo dovodenja u opasnost života ljudi i imovine opšte opasnom radnjom ili sredstvom (član 268. KZ).

Najzad, u grupi krivičnih dela protiv ličnosti i morala najzastupljenija su krivična dela silovanja i vršenja bludnih radnji, koja se u najvećem broju slučajeva vrše grupno.

Iz same strukture krivičnih dela može se videti da maloletnička delikvenција nanosi ogromnu materijalnu štetu našoj privredi. Koliki je stvarni obim te štete veoma je teško utvrditi. Iz sledećih orijentacionih podataka koji su uzeti od Sekretarijata za unutrašnje poslove Socijalističke Republike Srbije može se donekle približno sagledati obim materijalne štete:

TABELA 8.

Godina	Ukupna šteta naneta imovini u dinarima (starim)	O d t o g a			
		privatnoj imovini	%	društvenoj imovini	%
1959.	36,155.000	22,037.200	60,94	14,123.800	39,06
1960.	48,628.800	31,145.800	64,05	17,483,00	35,95
1961.	72,660.670	52,542.270	72,51	20,118,400	27,69
1962.	78,221,546	33,322.546	46,61	44,889.000	53,39
1963.	119,382,400	89,204.400	74,72	30,178.000	25,28
Svega :	355,048.416	228,246.216	64,24	126,802.200	35,76

Dakle, ukupna šteta koju su maloletnici naneli privredi Socijalističke Republike Srbije iznosi oko 355,048.416 starih dinara. Razume se da je stvarna šteta iznad ovog iznosa, s obzirom da svaka šteta nije mogla biti tačno utvrđena niti su pak uzimana u obzir oštećenja stvari od manje vrednosti. Iako je teško govoriti o tome koliki je porast materijalne štete s obzirom na kretanje cena imovinskih dobara, ipak se jasno vidi da šteta konstantno raste. Taj porast se naročito ogleda u odnosu na privatnu imovinu. Skoro dva puta je veća šteta naneta privatnoj imovini od štete nanete društvenoj imovini što je isto tako karakteristično za maloletnički kriminalitet.

V. PRIMENA KRIVIČNOPRAVNIH MERA PROTIV MALOLETNIH DELIKVENATA

Problematika maloletničke delikvencije, kao što smo već naveli, ne može se posmatrati sa stanovišta statistike organa pravosuđa. Statistika ovih organa ne može biti realan odraz stanja maloletničke delikvencije. Kaznena politika prema maloletnicima postavljena je na principima humanizma i celishodnosti krivičnogpravnog gonjenja maloletnih delikvenata i izricanja krivičnogpravnih mera, kao i na principu primene što šireg registra socijalnih mera tj. mera socijalno-pedagoškog karaktera. Otuda statistički podaci pravosudnih organa predstavljaju odraz kaznene politike, ali ne i odraz stvarnog obima i kretanja maloletničke delikvencije. Ova konstatacija se jasno može videti iz tabele 2. Prema tome, ako hoćemo da vidimo kakva je kaznena politika vođena prema maloletnim delikventima i kakav je bio njen odraz na razvoj maloletničke delikvencije neophodno je da se poslužimo i podacima pravosudnih organa o primeni krivičnogpravnih mera prema maloletnim delikventima u ovom periodu.

Iz sledeće tabele možemo videti koliki je broj prijava podnet organima tužilaštva protiv određenih maloletnih izvršilaca krivičnih dela.

TABELA 9.

	1960.	1961.	1962.	1963.
Podneto krivičnih prijava	5.808	7.631	8.958	10.984
Organi okrivljenog maloletnika	1.756	1.814	2.079	2.652
Krivična dela	1.065	1.679	1.553	2.058

Ono što odmah pada u oči jeste ogromna razlika između broja krivičnih prijava podnetih od strane oštećenih subjekata koje predstavljaju zahtev za gonjenje i broja maloletnika protiv kojih je pokrenuto gonjenje, kao i broja dela koja su bila osnov pokretanja krivičnog postupka. Od ukupnog broja podnetih krivičnih prijava skoro $\frac{4}{5}$ je odbačeno.

Razume se da je veliki broj krivičnih prijava bio odbačen zbog nepostojanja osnova za pokretanje krivičnog postupka tj. zbog nepostojanja elemenata krivičnog dela. Međutim, najveći broj prijava je odbačen zbog necelishodnosti vođenja postupka i primene krivičnih mera. Prema ovoj vrsti maloletnih delikvenata bile su primenjene samo odgojne i vaspitne mere socijalnog karaktera o čemu su imali da vode brigu roditelji, centri za socijalni rad i organi starateljstva opštine.

Koliki je broj delikvenata bio subjekt sudskog postupka u 1961/62. godini može se videti iz sledeće tabele:

TABELA 10.

	1959.	1960.	1961.
Izvršeno krivičnih dela	2.382	2.591	8.878
Krivična dela koja su došla na sud	1.247	1.255	3.878*
Broj maloletnika koji su izvršili navedena krivična dela	2.292	2.735	4.117
Broj maloletnika prema kojima je izrečena vaspitna mera ili kazna	1.007	765	681

Od ukupnog broja krivičnih dela na sud je došlo: u 1959. godini 52,35%, u 1960. godini 48,43%, a u 1961. godini 43,83%. Dakle, u proseku na sud je izašlo oko 48,27% krivičnih dela, tj. nešto ispod polovine. Za krivična dela koja su bila predmet sudskog postupka izrečeno je pravnosnažnih presuda za primenu vaspitno-popravnih mera, i to: 1959. godine prema 43,93%, 1960. godine prema 24,31% a 1961. godine prema 14,11%. Dakle, krivičnopravne mere primenjuju se prema veoma malom broju maloletnih delikvenata. Iz sledeće tabele možemo videti broj i vrstu izrečenih mera, kao i broj maloletnih delikvenata prema kojima su one izrečene:⁵

TABELA 11.

V r s t e m e r a	Broj maloletnih delikvenata prema kojima su izrečene mere			
	1960.	1961.	1962.	19 3
Ukor	193	175	128	150
Upućivanje u disciplinski centar	—	—	—	—
Pojačani nadzor od strane roditelja ili staraoca	134	177	212	251
Pojačani nadzor smeštajem u drugu porodicu	1	2	4	4
Pojačani nadzor od strane organa starateljstva	28	75	72	108
Upućivanje u vaspitnu ustanovu	25	23	32	33
Upućivanje u VPD	176	179	207	205
Maloletnički zatvor	29	48	32	22
Uslovno izrečene kazne zatvora ili novčane kazne	179	2	—	—
Svega	765	681	687	783

⁴ Izgleda da se radi o gruboj statističkoj grešci.

⁵ Podaci sadržani u tabelama uzeti su iz elaborata o vaspitnoj zapuštenosti maloletnika u Socijalističkoj Republici Srbiji, sačinjenog od strane Sekretarijata za socijalnu politiku i komunalna pitanja Socijalističke Republike Srbije, elaborata Sekretarijata za unutrašnje poslove Socijalističke Republike Srbije, u vezi sa maloletničkom delikvencijom u Socijalističkoj Republici Srbiji u periodu od 1959. do 1963. godine, kao i statističkih podataka Sekretarijata za pravosuđe Socijalističke Republike Srbije.

Iz navedenih podataka može se sagledati kaznena politika sudova prema maloletnim delikventima. U 1960. i 1961. godini najviše je zastupljena mera ukora, zatim mera upućivanja u vaspitno-popravni dom, izricanje uslovne osude i pojačani nadzor od strane roditelja ili staraoca, dok se u 1962. i 1963. godini kaznena politika menja utoliko što na prvo mesto dolazi pojačani nadzor od strane roditelja odnosno staraoca, zatim upućivanje u vaspitno-popravni dom a potom slede primena ukora i pojačanog nadzora od strane organa starateljstva. Uslovna osuda na kaznu zatvora ili novčanu kaznu gubi se iz primene, ali se pojavljuje mera upućivanja u disciplinski centar i to veoma ograničeno. Primena mere upućivanja u vaspitnu ustanovu pokazuje neznatne oscilacije oko jednog standarda. Očigledno je da se akcent stavlja na pojačavanje vaspitne uloge porodice maloletnog delikventa. Ako porodica odnosno roditelji maloletnika nisu dovoljno sposobni za ostvarenje te uloge (zbog razbijenog porodičnog jedinstva ili teške vaspitne zaostalosti maloletnika), tu ulogu moraju preuzeti organi starateljstva ili još češće vaspitno-popravni domovi. Činjenica je, međutim, da ima i takvih roditelja koji dužnost staranja o deci i vaspitanja dece ne vrše savesno ili je čak uopšte i ne vrše, o čemu svedoči i podatak da je u 1962. i 1963. godini bilo podneto 1.514 prijava za kažnjavanje takvih roditelja i da je kažnjeno 538 ili 35,53% roditelja.

VI. MALOLETNIČKI KRIMINALITET NA TERITORIJI SREZA NIŠ U PERIODU OD 1962. DO 1964. GODINE

S obzirom da ovo savetovanje pravnika iz Skoplja i Niša o aktuelnim problemima iz oblasti maloletničke delikvencije i saobraćaja ima za cilj da, pored razmatranja tih problema na teritorijama republika Srbije i Makedonije, obrati pažnju i na obim i strukturu istih i na teritorijama srezova Skoplja i Niša, neophodno je dati kratak pregled maloletničke delikvencije na teritoriji sreza Niš.

Govoriti o maloletničkoj delikvenciji na teritoriji sreza Niš znači u stvari govoriti o maloletničkoj delikvenciji u gradu Nišu i drugim gradovima koji ulaze u sastav sreza Niš. Jer maloletnička delikvencija je, kao što smo napred videli, uglavnom razvijena u gradovima. U današnjim uslovima brzog tempa društvenog i ekonomskog razvitka, koji se karakteriše veoma živom i masovnom migracijom seoskog stanovništva u gradska i industrijska naselja i sve većom urbanizacijom, maloletnička delikvencija je u prvom redu gradska delikvencija. Ukoliko su pojedini gradovi brže rasli i industrijski se razvijali, ukoliko se u njima brže razvijao urbanizovani način života, utoliko su brže nastajali i uslovi za maloletničku delikvenciju. Porast maloletničke delikvencije je rezultat porasta navedenih uslova o kojima će docnije biti reči.

A grad Niš je upravo imao sve uslove za razvitak maloletničke delikvencije. Od osrednjeg zanatsko-činovničkog grada sa polupatrijarhalnim i čaršijskim načinom života, kakav je bio neposredno posle rata, Niš se u današnje doba razvio u snažan industrijski i kulturni centar istočne Srbije. Snažan industrijski razvitak i nagli razvitak školskog sistema privukao je i doveo u grad velike mase mladih ljudi, pre svega decu i omladinu. Za nepunih 20 godina stanovništvo grada Niša poraslo je za preko dva i po puta. Međutim, tempo razvitka urbanizacije grada zaostajao je za tempom doseljavanja novih stanovnika. Ovo je dovelo do brzog ritma života čija je dinamika zahtevala brzo prilagođavanje novim uslovima u kojima je bilo i objektivnih i subjektivnih teškoća koje su,

kao i kod većine naših većih gradova, uslovile brzi razvoj maloletničke delikvencije. U takvoj konstelaciji uslova Niš je zauzeo i određeno mesto na rang-listi gradova sa dosta razvijenim maloletničkim kriminalitetom.

Analizirajući učešće maloletnika u vršenju kriminalnih akata na teritorijama pojedinih gradova i srezova Sekretarijat za unutrašnje poslove SR Srbije napravio je rang-listu onih gradova kod kojih je učešće maloletnika u vršenju navedenih akata iznad republičkog proseka koji je, kao što smo videli, u 1963. godini iznosio 13,49%. Evo kako izgleda ta rang-lista: Đakovica — 32,06, Beograd — 21,66%, Niš — 19,65%, Pančevo — 19,22%, Uroševac — 18,95%, Priština — 18,31%, Gnjilane — 18,01%, Novi Sad — 16,63% itd. Zar ovi podaci ne potvrđuju činjenicu da je maloletnički kriminalitet dostigao najviši porast baš u onim srezovima i gradovima u kojima je i ekonomski razvitak bio najbrži ili pak u kojima je taj razvitak praćen snažnom migracijom doveo do najvećih društveno-ekonomskih i kulturnih promena, kao što je na primer slučaj sa gradovima Kosmeta, a u nešto manjoj meri i sa Nišom?

Kao što vidimo Niš zauzima treće mesto po tempu porasta maloletničkog kriminaliteta u Socijalističkoj Republici Srbiji, tj. na rang-listi dolazi odmah iza Đakovice i Beograda. To mesto mu svakako i pripada s obzirom na njegov ekonomski i kulturni razvitak i uvećanje njegovog stanovništva masovnom migracijom u toku poslednjih nekoliko godina. Pogledajmo sada kako se kretao maloletnički kriminalitet uzet u najširem smislu tj. kao skupni pojam za pre-delikvenciju i maloletničku delikvenciju.

U tabeli 12. izložićemo broj evidentiranih maloletnika prema njihovom uzrastu, a u tabeli 13 — broj evidentiranih maloletnika prema razlozima za njihovo evidentiranje.

TABELA 12.

Godina	Ukupno evidentirano maloletnika	S r e z N i š			G r a d N i š			
		do 14 g.	14 do 16 g.	16 do 18 g.	Ukupno evidentirano maloletnika	do 14 g.	14 do 16 g.	16 do 18 g.
1963.	637	238	197	189	294	130	93	71 br
	100	37,36	32,97	29,67	100	44,21	31,63	24,16 %
1964.	694	256	251	187	389	139	157	93 br
	100	36,88	36,16	26,96	100	35,65	40,35	24,00 %

TABELA 13.

Godina	Ukupno evidentirano maloletnika	%	Razlozi za evidentiranje					
			Atipična ponašanja	%	prekršaji	%	krivična dela	%
1963.	637	100	39	6,12	126	19,62	472	74,26
1964.	694	100	43	6,19	203	29,16	448	64,65
Svega:	1.331	100	82	6,16	329	24,72	920	69,12

Najveći broj maloletnika evidentiran je zbog vršenja krivičnih dela i prekršaja, a najmanji broj zbog atipičnih ponašanja. Taj redosled je konstantan već nekoliko godina, kao što je konstantna i tendencija povećanja broja evidentiranih maloletnika zbog asocijalnih akata uopšte. Iako postoje izvesna pomeranja iz godine u godinu u smislu opadanja odnosno povećanja nekih od navedenih vrsta asocijalnih ponašanja, ona ne utiču na izmenu navedene rang-liste. U toku poslednjih pet godina od ukupnog broja evidentiranih maloletnika prosečno je bilo registrovano oko 65% zbog vršenja krivičnih dela, oko 25% zbog prekršaja i oko 10% zbog atipičnih ponašanja, što znači da je odnos između predelikvencije i delikvencije 35% : 65%. Ako taj odnos između predelikvencije i delikvencije na teritoriji sreza Niš uporedimo sa prosečnim odnosom između tih dveju pojava na teritoriji Socijalističke Republike Srbije, videćemo da su predelikventna ponašanja na teritoriji sreza Niš ispod republičkog proseka za 2,5% a delikti za isti procent iznad republičkog proseka. Od ukupnog broja maloletnika registrovanih zbog asocijalnih ponašanja na teritoriji sreza Niš, oko 50% registrovano je na široj teritoriji grada Niša. Struktura maloletničkog kriminaliteta na teritoriji grada izgleda ovako: u 1963. godini od 294 evidentiranih maloletnika 158 ili 53,71% registrovano je zbog vršenja krivičnih dela, 110 ili 37,42% zbog prekršaja i 26 ili 8,86% zbog atipičnih ponašanja; a u 1964. godini od 389 evidentiranih maloletnika 176 ili 45,22% registrovano je zbog vršenja krivičnih dela, 186 ili 47,82% zbog prekršaja i 25 ili 6,96% zbog atipičnih ponašanja.

Interesantna je činjenica da se struktura maloletničkog kriminaliteta na teritoriji grada znatno izmenila. Naime, dok je broj evidentiranih maloletnih delikvenata u 1964. godini u odnosu na 1963. godinu opao za 8,45% a broj evidentiranih maloletnika zbog atipičnih ponašanja za 1,90%, dotle je broj evidentiranih zbog vršenja prekršaja porastao za 10,40%. Odnos između evidentiranih maloletnika zbog predelikvencije i delikvencije, koji je u 1963. godini iznosio 46,28% prema 53,71%, izmenio se u 1964. godini u korist evidentiranih zbog predelikvencije pa je iznosio 54,78% prema 45,22%.

U kategoriji predelikventnih ponašanja preovlađuju prekršaji. Odnos između prekršaja i atipičnih ponašanja je 3 : 1. U kategoriji prekršaja najveći broj evidentiran je zbog skitnje. Evo kako izgleda struktura prekršaja. Na prvom mestu je skitnja sa 86,6% na teritoriji sreza odnosno 86,80% na teritoriji grada, zatim prostitucija sa 5,8% na teritoriji sreza odnosno 5,5% na teritoriji grada, tapkarenje sa 2,7% kako na teritoriji sreza tako i na teritoriji grada, prosjačenje sa 1,8% na teritoriji sreza odnosno 2,0% na teritoriji grada i, najzad, osobito drsko ponašanje i kocka sa po 1,5% na teritoriji sreza odnosno 1,6% i 1,3% na teritoriji grada.

Interesantna je činjenica da od ukupnog broja evidentiranih skitnica 90,7% odnosno 96,5% su skitnice prolaznici čije se prebivalište nalazi na teritoriji drugog sreza odnosno grada. Prema tome, maloletnici sa teritorije sreza učestvovali su u skitnji samo sa 9,3% a maloletnici grada Niša sa 3,5%.

Iz tabele 13. videli smo da je 920 maloletnika evidentirano u toku 1963. i 1964. godine zbog vršenja krivičnih dela na teritoriji sreza Niš. U istom periodu na široj teritoriji grada Niša evidentirano je 334 maloletnih delikvenata. Pogledajmo broj i strukturu izvršenih krivičnih dela na obema teritorijama u posmatranim godinama.

TABELA 14.

Krivično delo — član KZ	S r e z N i š			G r a d N i š	
	1962.	1963.	1964.	1963.	1964.
član 135. KZ	2	2	5	1	2
„ 137. „	1	1	—	—	—
„ 138. „	1	1	1	1	1
„ 141. „	2	4	4	2	—
„ 142. „	14	5	4	1	—
„ 144. „	1	1	—	—	—
„ 153. „	—	1	—	—	—
„ 154. „	3	—	—	—	—
„ 169. „	3	1	—	—	—
„ 170. „	9	4	7	—	—
„ 174. „	1	—	—	—	—
„ 179. „	2	6	1	2	1
„ 181. „	1	—	—	—	—
„ 183. „	4	1	—	—	1
„ 197a. „	—	—	—	—	1
„ 246. „	4	1	—	1	—
„ 249. „	141	193	222	95	124
„ 250. „	53	88	82	48	33
„ 252. „	—	2	4	2	2
„ 254. „	—	1	1	1	1
„ 254a. „	—	8	9	—	6
„ 257. „	12	8	15	—	—
„ 258. „	—	1	—	34	4
„ 265. „	—	1	—	—	—
„ 268. „	—	3	3	1	—
„ 271. „	2	—	1	—	—
„ 273. „	1	—	1	—	1
„ 289. „	1	—	—	čl. 288 1	—
„ 306. „	2	6	8	2	4
„ 322. „	2	—	—	—	—
Svega:	318	456	424	193	180

Ako hoćemo da vidimo u kom procentu se vrše krivična dela po pojedinim glavama Krivičnog zakonika i da ustanovimo njihovu rang-listu, s obzirom na iznos izražen u procentima, dobićemo sledeću sliku: TABELA 15.

Naziv glave Krivičnog zakonika	S r e z N i š						G r a d N i š			
	1962.		1963.		1964.		1963.		1964.	
	broj	%	broj	%	broj	%	broj	%	broj	%
Krivična dela protiv društvene i privatne imovine	263	82,7	418	91,1	388	91,5	181	93,7	170	94,4
Krivična dela protiv života i tela	21	6,6	13	2,8	14	3,3	5	2,6	3	1,6
Krivična dela protiv časti i ugleda	10	3,1	4	0,8	7	1,7	—	—	—	—
Krivična dela protiv morala i dostojanstva ličnosti	7	2,2	7	1,4	8	1,9	2	1,3	4	2,2
Krivična dela protiv pravosuđa	2	0,6	7	1,4	8	1,9	2	1,3	4	2,2
Krivična dela protiv opšte sigurnosti ljudi i imovine	3	0,9	3	0,6	5	1,2	1	0,5	1	0,5
Krivična dela protiv narodne privrede	4	1,2	1	0,2	—	—	1	—	—	—
Krivična dela protiv slobode i prava građana	3	0,9	1	0,2	—	—	—	—	—	—
Ostala krivična dela	5	1,6	12	2,5	1	0,2	1	0,5	1	0,5
Svega:	318	100	456	100	424	100	19	100	180	100

Apsolutnu prednost u strukturi maloletničke delikvencije imaju imovinski delikti i to u prvom redu delikti protiv društvene i privatne imovine. I na teritoriji sreza Niš ova grupa delikata pokazuje tendenciju daljeg porasta dok ostale grupe delikata pokazuju tendenciju postepenog opadanja. Prema tome, može se reći da struktura maloletničke delikvencije na teritoriji sreza Niš nema nikakvih osobenosti po kojima bi se bitno razlikovala od strukture maloletničke delikvencije na teritoriji Socijalističke Republike Srbije.

U vršenju navedenih delikata na teritoriji sreza Niš u 1963. i 1964. godini deca su učestvovala sa 32,83%, mlađi maloletnici sa 34,56% a stariji maloletnici sa 32,60%, dok su na teritoriji grada deca učestvovala sa 28,14%, mlađi maloletnici sa 39,82% a stariji maloletnici sa 32,23%. Najzastupljenija kategorija u vršenju delikata jeste, dakle, kategorija mlađih maloletnika.

Među svim kategorijama javlja se veliki broj povratnika. Odnos između novoevidentiranih delikvenata i povratnika bio je na teritoriji sreza u periodu od 1963. do 1964. godine 71,08%: 28,92%, a na teritoriji grada 66,76%: 33,24%. Recidivizam je, dakle, izraženiji kod maloletnika sa teritorije grada nego kod maloletnika sa teritorije sreza.

Pogledajmo sada kako je sprovedena kriminalna politika izražena kroz primenu krivičnih mera u navedenom periodu:

TABELA 16.

	Srez Niš		Grad Niš	
	1963.	1964.	1963.	1964.
Broj prijava J. T. podnetih protiv maloletnika	435	397	193	180
Broj odbačenih prijava	366	229	162	126
Obustavljeno priprem. postupka	20	7	4	5
Broj maloletnika prema kojima su primenjene krivičnopravne mere	49	61	27	49
Vrste mera i broj maloletnika prema kojima su mere primenjene :				
— ukor	1	1	—	1
— upućivanje u disciplinski centar	—	—	—	—
— pojačani nadzor od strane roditelja	11	31	5	25
— pojačani nadzor u drugoj porodici	—	1	—	1
— pojačani nadzor organa starateljstva	3	8	3	6
— upućivanje u vaspitnu ustanovu	7	5	7	4
— upućivanje u VPD	19	18	11	11
— maloletnički zatvor	8	8	1	1

Od ukupnog broja maloletnih delikvenata na teritoriji sreza krivičnopravne mere primenjene su u 1963. godini samo prema 11,2% a u 1964. godini prema 15,3% delikvenata. Na teritoriji grada od ukupnog broja maloletnih delikvenata krivičnopravne mere su primenjene u 1963. godini prema 13,9% a u 1964. godini prema 27,2% delikvenata.

Čak i kad odbijemo broj koji otpada na decu delikvente, videćemo da se prema ogromnoj većini maloletnih delikvenata ne primenjuju krivičnopravne mere već isključivo mere socijalnog karaktera. Sa druge strane, ako pogledamo vrstu primenjenih mera videćemo da na prvo mesto dolazi primena pojačanog nadzora od strane roditelja, zatim, upućivanje u vaspitno-popravni dom,

primena pojačanog nadzora od strane organa starateljstva i, najzad, primena maloletničkog zatvora i upućivanje u vaspitnu ustanovu. Ni prema jednom maloletnom delikventu nije izrečena mera upućivanja u disciplinski centar, dok je ukor, kao osnovna vaspitna mera, u toku dve godine bio primenjen samo u dva slučaja. Očigledno je da ove dve mere nisu našle širu primenu u praksi. Preventivna uloga koju im je zakonodavac namenio ima samo formalni karakter. Da li neprimenjivanje tih mera ima opravdanje u realnim razlozima? Realni razlozi za ovakvo stanje svakako postoje, ali oni nisu niti svuda isti niti svuda podjednako opravdani. Osnovni razlog za neprimenjivanje tih mera leži u nepostojanju disciplinskih centara, tj. u nepostojanju takvih ustanova koje bi u kratkom vremenskom periodu mogle da izvrše snažan i efikasan vaspitni uticaj na maloletnog delikventa, a, zatim, i u nepostojanju stručnih kadrova koji bi primenjivali te mere. Stoga se može reći da za primenu tih mera nema dovoljno materijalnih uslova. To se u izvesnom smislu može reći i za nedovoljnu primenu mere upućivanja u vaspitnu ustanovu. Međutim, za primenu ukora ne postoje takvi razlozi. Mnogi sudovi navode kao razlog neefikasnost ove mere. I pored toga što ovakva primedba ima izvesnog opravdanja, ipak ona ne može biti dovoljan razlog za neprimenjivanje mere ukora.

Čini nam se da se nemogućnost primene pojedinih mera (na primer upućivanje u disciplinski centar ili upućivanje u vaspitnu ustanovu), sa jedne strane, i nedovoljna primena drugih mera (ukor, pojačani nadzor od strane organa starateljstva), sa druge strane, odražavaju na porast maloletničkog kriminaliteta, a pre svega na porast povratništva.

VII. UZROCI MALOLETNIČKE DELIKVENCije

Maloletnički kriminalitet, kao i kriminalitet uopšte, proizilazi iz društvenih uslova života. Naime, uzroci svih pojava, pa prema tome i kriminaliteta, leže u konkretnim uslovima, a pre svega, u materijalnim uslovima društvenog života. Menjanjem tih uslova menjaju se i kriminogeni uzroci. A njih ima veoma mnogo. Pored toga, oni su tako povezani i međusobno isprepletani da čine jedan složeni splet. Gotovo je nemoguće da se svi ti uzroci obuhvate i proanaliziraju u kratkom izlaganju kao što je ovo. Stoga ćemo se zadržati samo na nekoliko uzroka ili, bolje rečeno, nekoliko grupa uzroka, koji po našem mišljenju igraju najvažniju ulogu u produkciji maloletničkog kriminaliteta.

I naša i strana istraživanja pokazuju da je buran proces posleratne migracije jedan od najvažnijih faktora u pojavi i razvoju maloletničkog kriminaliteta. Buran posleratni razvitak ekonomike, a naročito od 1950. godine na ovamo, doveo je do brzog razvitka industrije i saobraćaja. Ovo je pak dovelo do masovnog doseljavanja stanovništva sa sela u gradove i industrijske centre. Razume se da je sve to uslovalo i nagli porast gradova i industrijskih centara koji je zahtevao i brz razvitak urbanizacije. Međutim, s obzirom da se proces migracije odvijao brže od procesa urbanizacije, u najvećem broju naših gradova došlo je do stambene prenaseljenosti, koja u sebi sadrži klice kriminogenih uzroka a ponekad sama deluje kao takav uzrok. Desetine i stotine hiljada ljudi, koji su se doseljivali u gradove iz različitih mesta i krajeva, doneli su sa sobom veoma različite životne navike, poglede i mišljenja, koji su odražavali njihove ranije uslove i način života. U novim uslovima života i u novoj sredini, drukčijoj od one u kojoj su do tada živeli, mnoge navike i po-

gledi na život morali su se menjati. Za mnoge novodoseljene stanovnike to je značilo menjati celokupni dotadašnji način života, a pre svega svoje ponašanje i prilagoditi ga ponašanju nove okoline. Međutim, nije kod svih novodoseljenika to išlo ni lako ni bezbolno. Jer, promene u ovoj sferi predstavljaju jedan proces, i to proces napuštanja starih navika i shvatanja, koja su se duboko utkala u svest i kao takva se uporno odupiru, i prihvatanja novih navika i shvatanja koja se zbog odupiranja starih teško usvajaju. Taj proces nužno je morao dovesti do velikog broja konflikata, i to kako u samoj ličnosti tako i između ličnosti. Oni ljudi koji su imali slabu ili nedovoljno izgrađenu psihičku konstituciju pretrpeli su u izvesnom stepenu neurotizaciju. Razume se da se to takođe u izvesnoj meri moralo odraziti i na polju kriminaliteta i alkoholizma. Unutrašnji sukobi su veoma često vodili u alkoholizam a odatle posredno u kriminalitet, a međuljudski sukobi — u kriminalitet a odatle posredno u alkoholizam ili neku drugu devijantnu pojavu. S druge strane, u tom procesu prilagođavanja izvestan broj novodošlih stanovnika zadržao je izvesna stara i nakaradna shvatanja i navike, a pri tom usvojio i neka nova nakaradna shvatanja i navike sa gradskih ulica. Na taj način došlo je do stvaranja slabo prilagodljivih i neprilagodljivih ličnosti. Ta njihova neprilagodljivost odrazila se i na njihovu decu koja su brže usvajala negativno vaspitanje koje im je pružala porodica i ulica nego pozitivno vaspitanje koje im je pružala škola.

Ove psihološke teškoće migracije praćene su i teškoćama materijalne prirode, kao što su: nerešena ili loša stambena situacija, privremena nezapošljenost, nedovoljna stručnost i nesposobnost za vršenje stručnih poslova, slaba naobrazba itd., a što sve skupa utiče negativno kako na materijalni život dece tako i na mogućnost njihovog pravilnog vaspitanja. Sve te činjenice govore da migracija deluje kao značajan faktor na kriminalitet, a posebno na maloletnički kriminalitet. Prema podacima centara za socijalni rad opština Beograda, preko 70% vaspitno zapuštene dece i maloletnika, koji se pojavljuju kao akteri predeliktencije i deliktencije, potiče iz porodica koje su doseljene u Beograd posle rata, a oko 30% ovakve dece i maloletnika doseljeno je u Beograd zajedno sa svojim roditeljima.

Drugi osnovni faktor leži u neskladu između životnih potreba i mogućnosti njihovog zadovoljenja. Naime, razvitak industrije omogućio je masovnu proizvodnju raznovrsnih proizvoda i njihovu pojavu po prodavnicama i izlozima, koja izazivaju želju za posedovanjem. Logično je da želje i prohtevi deluju na rađanje i povećanje potreba, koje pak, u našim uslovima rada i nagrađivanja prema radu, ne mogu biti sve zadovoljene. Ljudi svesni svojih mogućnosti, čemu ih je naučilo celokupno dosadašnje iskustvo čovečanstva, zadovoljavaju samo one potrebe koje mogu da podmire kupovinom proizvoda. Zadovoljenje potreba je, dakle, ograničeno mogućnošću da se za određeni proizvod dâ novčani ekvivalent, koji odražava društveno priznatu vrednost uloženog rada. Međutim, svi ljudi ne polaze od materijalnih mogućnosti za zadovoljavanje svojih potreba, već ima i takvih ljudi koji polaze od potreba tražeći mogućnosti za njihovo podmirivanje. Ali, dok jedni te mogućnosti traže u okviru načina i sredstava koje im društvo dozvoljava, dotle drugi nastoje da te mogućnosti ostvare na nedozvoljeni način ili putem nedozvoljenih sredstava. Na taj način dolazi do kriminaliteta tj. do vršenja krivičnih dela radi pribavljanja sredstava kojima će se potrebe podmiriti. Deca i maloletnici, koji još nisu dovoljno ni biopsihički ni socijalno sazreli, polaze takođe

od prohteva koji su najčešće izazvani spolja, zahtevajući od roditelja da im udovolje prohtevima koji mogu biti materijalne, kulturne ili zabavne prirode. Ukoliko roditelji nisu u stanju da im pruže takve mogućnosti i ukoliko ne uspevaju da im objasne da takve potrebe nisu nužne odnosno da takve potrebe ne mogu podmiriti deca i maloletnici, pod pritiskom želja koje nisu eliminisane samim odbijanjem, traže mogućnosti da ih na neki drugi, najčešće nedozvoljeni, način zadovolje. To je upravo najčešći razlog za pojavu krađa, tapkarenja i drugih imovinskih delikata. Stoga, otklanjanje nerealnih i nemogućih želja kod dece i maloletnika i svakodnevno ispravljanje nepravilnog i nenormalnog ponašanja mora da predstavlja stalnu brigu porodice.

Najveći broj roditelja, u težnji da pruži što bolje materijalne uslove deci, posvećuje svu svoju brigu povećanju ličnih dohodaka na bazi obostranog zapošljenja ili na bazi honorarnog rada pored redovnog zapošljenja. Međutim, to dovodi do prezaposlenosti roditelja i njihovog udaljavanja od dece. U takvim uslovima deca su prepuštena drugim licima koja treba da im pruže roditeljsko vaspitanje, ili pak sama sebi tj. ulici. Zanemarivanje funkcije vaspitanja od strane roditelja vodi u vaspitnu zapuštenost dece a potom u predelikvenciju i delikvenciju.

Porodica je najuža i najintimnija zajednica u kojoj se formira ličnost deteta. Ona je onaj neophodni milje u kome se stvaraju prve navike na društveno ponašanje, na rad i prilagođavanje, kao i prvi pogledi na život. Drugim rečima, porodica je prva socijalna sredina u kojoj se dete izgrađuje kao socijalno biće i preko koje ono uspostavlja prvi kontakt sa okolinom kao širom socijalnom sredinom. Međutim, u uslovima o kojima je napred bilo reči mnogi roditelji nisu uspeali da ostvare svoju osnovnu funkciju vaspitanja i pripremanja dece za komplikovani društveni život. Brz tempo savremenog gradskog života i sukobi između različitih navika i shvatanja odrazili su se ne samo na njihove ličnosti, već preko njih uticali su i na porodicu, koja se uveliko promenila i udaljila od klasičnog građanskog i patrijarhalnog oblika. Ti sukobi su se kod nekih porodica još više zaoštrili različitim shvatanjima bračnih drugova o njihovim međusobnim odnosima u braku, o psihološkoj osnovi i socijalnoj sadržini braka, a njihovim odnosima prema srodnicima, o njihovom ponašanju prema trećim licima, a naročito o načinu vaspitanja dece. Ti sukobi doveli su ne samo do razbijanja jedinstva u porodici, već i do razaranja velikog broja porodica putem razvoda bračnih drugova odnosno razdvajanja roditelja od dece. Ali ti sukobi ne predstavljaju samo uzroke razbijanja jedinstva porodice već istovremeno i uzroke neurotizacije dece i njihove vaspitne zapuštenosti, a time i uzroke delikvencije. Stoga se može reći da treći osnovni faktor maloletničke delikvencije jesu nedostaci roditeljskog odnosno porodičnog vaspitanja dece.

Veliki broj istraživanja koja su u prethodnoj deceniji vršena u inostranim zemljama pokazala su da se iz deficitarnih porodica regrutuje oko 80% maloletnih delikvenata. Međutim, novija istraživanja i podaci pokazuju da je sa porastom životnog standarda sve veći broj maloletnih delikvenata iz potpunih porodica. To dovodi do zaključka da težnja ka sve većem podizanju životnog standarda u porodici dovodi u izvesnom smislu do slabljenja njene vaspitne funkcije prema deci, pa prema tome i do pomanjkanja etičkih vrednosti kod dece. Nažalost, i naša istraživanja i podaci takođe pokazuju da ogroman broj vaspitno zapuštenih maloletnika i maloletnih delikvenata potiče iz potpunih porodica. Podaci Sekretarijata za unutrašnje poslove Socijalističke

Republike Srbije ukazuju da je od ukupnog broja evidentiranih maloletnih delikvenata bilo iz potpunih porodica, i to: u 1959. godini — 55,57%, u 1960. godini — 60,48%, u 1961. godini — 68,55%, u 1962. godini — 69,84%, a u 1963. godini — 73,05%.

Može se postaviti sasvim opravdano pitanje kako je došlo do takve anomalije da se iz potpunih porodica regrutuje veći broj maloletnih delikvenata nego iz deficijentnih porodica, kad se zna da potpune porodice mogu stvoriti ne samo bolje materijalne uslove za život dece tj. za zadovoljenje njihovih potreba, već i pogodniju psihološku atmosferu za njihov pravilan psihički razvoj. O kojim se zapravo kategorijama potpunih porodica radi? U najvećem broju slučajeva radi se o porodicama koje su formalno potpune ali su psihološki razbijene. Naime, to su porodice u kojima se roditelji nalaze formalno u braku ali između kojih su odnosi poremećeni do te mere da predstavljaju izvor svakodnevnih sukoba. Izvori tih sukoba su veoma različiti ali najčešće se radi o nesaglasnosti naravi između roditelja i različitim pogledima na život i vaspitanje dece, zatim o različitim shvatanjima dužnosti u braku i najzad o nepostojanju ljubavi između roditelja, a u izvesnim slučajevima, i odavanju alkoholizmu ili parazitskom i nemoralnom načinu života jednog ili oba roditelja. Zbog poremećenih odnosa između roditelja dolazi do analognog poremećaja i odnosa između jednog ili oba roditelja i dece. Lišena zajedničke brige i ljubavi od strane roditelja, preživljavajući sukobe između njih kao svoju ličnu dramu, deca se polako neurotiziraju. U takvoj atmosferi ne mogu se izgraditi kod dece ni plemenita osećanja ni pravilno shvatanje vrednosti ljudskog rada. Ovakva porodica ima daleko štetniji uticaj na vaspitanje dece nego nepotpuna porodica. Ona je najpogodniji ambijent za formiranje vaspitno zapuštene dece iz kojih se uglavnom regrutuju maloletni delikventi.

Druga kategorija potpunih porodica iz kojih se regrutuju maloletni delikventi jesu porodice o kojima je napred bilo reči, to jest porodice u kojima postoji jedinstvo izraženo u psihološkoj koheziji kako između samih roditelja tako i između roditelja i dece, ali u kojima su roditelji usled poslovne prezauletosti u nemogućnosti da posvete veću pažnju vaspitanju dece i da kontrolišu i usmeravaju njihovo svakodnevno ponašanje. Najzad, treća kategorija potpunih porodica u kojima se formiraju vaspitno zapuštena deca i iz kojih se regrutuju maloletni delikventi jesu one porodice u kojima postoje psihosocijalne manjkavosti kod roditelja, kao što su: nedovoljna psihološka i socijalna zrelost roditelja, postojanje psihopatološke manjkavosti ili manjkavosti neurotičnog karaktera, nedovoljno obrazovanje za vršenje dužnosti vaspitača, preterana osetljivost i bolećivost prema deci kao i preterana grubost zbog pomanjkanja osećanja prema deci itd.

Prema tome, rang-lista porodica iz kojih se regrutuju maloletni delikventi izgledala bi ovako: razbijena porodica tj. porodica u kojoj su odnosi između roditelja i odnosi između roditelja i ostalih odraslih članova porodice poremećeni, zatim porodica u kojoj su roditelji zbog prezauletosti oslabili ili zanemarili svoju vaspitnu funkciju, potom deficijentna porodica tj. nepotpuna porodica usled smrti jednog roditelja ili razvoda između roditelja i najzad porodica u kojoj na strani nekog od roditelja postoje psihosocijalne manjkavosti.

Četvrta grupa kriminogenih uzroka proizilazi iz socijalno-patoloških pojava, kao što su alkoholizam, skitničenje, prosjačenje, tapkarenje i prostitucija.

Akoholizam i kriminalitet su tako usko povezani da deluju uzajamno menjajući uloge uzroka i posledice. Dejstvo alkoholizma kao kriminogenog uzroka je veoma raznovrsno i često ambivalentno, pa i kontradiktorno. On deluje u akutnom, hroničnom i genetičkom obliku, tj. neposredno i posredno, vidljivo i nevidljivo. Drugim rečima, alkoholizam deluje kao kriminogeni uzrok bez obzira na to da li su njime zahvaćeni roditelji ili i roditelji i deca, ili pak samo deca. Velik broj krivičnih dela izvršenih od strane maloletnika mogu se pripisati alkoholizmu, bez obzira na oblik i mehanizam njegovog dejstva. Kao primer navešćemo rezultate istraživanja koje smo pre dve godine izvršili na teritoriji Beograda o dejstvu alkoholizma na vršenje krivičnih dela od strane maloletnika. U istraživanju stepena dejstva alkoholizma kao uzroka maloletničke delikvencije razmotrili smo 266 krivičnih dela izvršenih od svih kategorija maloletnih delikvenata i došli do zaključka da je 47 ili 17,6% krivičnih dela izvršeno pod uticajem alkohola i u vezi sa alkoholizmom. Istina u 80% slučajeva krivična dela su izvršena pod uticajem akutnog pijanstva, ali to ne umanjuje kriminogeni značaj alkoholizma kao uzročne pojave i za maloletničku delikvenciju. Isto tako, utvrdili smo da je oko 15% predelikventne i oko 17% delikventne dece i maloletnika opterećeno stečenim alkoholizmom ili nasleđenim posledicama alkoholizma, koji se manifestuju njihovim asocijalnim ponašanjem.

Skitničenje, prosjačenje, tapkarenje i prostitucija su takve socijalno-patološke pojave koje bez sumnje nose u sebi kriminogene klice. I ako su te pojave međusobno različite, one ukazuju na jednu zajedničku karakteristiku njihovih vršilaca. Ta zajednička karakteristika jeste negativizam prema društvenokorisnom radu. Taj negativizam je osnovni uzrok i maloletničke delikvencije, pa i maloletničkog kriminaliteta uopšte. Daleko smo od toga da tvrdimo da ovde ne igra ulogu i psihološka indukcija, ali je osnovna baza ovih pojava negativan odnos prema radu, tj. težnja da se bez rada živi lepo i lako. Svakome je poznato da lice koje se bavi prosjačenjem, tapkarenjem ili prostitucijom a ne obezbedi sredstva za zadovoljenje neke svoje potrebe, neće prežati da do potrebnih sredstava dođe vršenjem imovinskog delikta.

Uticaj kriminalnih filmova, stripa i šund-literature isto tako nije bez značaja za maloletničku delikvenciju. Kao što znamo iz svog iskustva, film svojim akustičnim i vizuelnim dejstvom proizvodi neposredne senzacije koje vrše snažnu impresiju na gledaoca. Ta impresija je utoliko snažnija ukoliko je fabula filma više ispunjena sekvencama pirovanja, nemoralnih izivljavanja, stravom i jezom, sa bizarnim gestovima i gafovima negativnih junaka. Ovakve impresije koje se snažno utkivaju u senzorni sistem dece i maloletnika, mogu se pretvoriti u latentne tendencije koje će se, ako ne budu vaspitanjem ugušene, u pogodnom trenutku ispoljiti kroz sličnu delatnost samog maloletnika, i to u vidu reprodukcije ponašanja junaka sa filma. Drugim rečima, kod velikog broja dece i maloletnika zbog nepostojanja sposobnosti za kritičku analizu sadržaja filma i odbacivanje štetnih impresija, rađa se težnja ka podražavanju i imitiranju onih ponašanja koja su se imperativno nametnula gledaocima ove vrste, a od kojih su mnoga asocijalnog karaktera. Sličan ali u izvesnoj meri slabiji uticaj vrši i kriminalna literatura, bez obzira na njenu izražajnu formu. O psihološkom dejstvu kriminalnog filma i šund-literature i uticaju tog dejstva na asocijalna ponašanja maloletnika svakako mogu više da kažu psiholozi, pedagozi, socijalni radnici i organi nadležni za borbu protiv maloletničke delikvencije.

Pored napred izloženih faktora koji se nalaze izvan sfere ličnosti delikventa, postoje izvesni subjektivni faktori vezani za samu ličnost maloletnika. Ličnost maloletnika nalazi se u razvoju koji se ne odvija lagano i sasvim kontinuirano, već burno i skokovito. Takvo kretanje biopsihičkog razvitka maloletnika dovodi do naglih promena u ponašanju, a na koje spoljni faktori deluju kao izazovi i povodi. Nagle promene u ponašanju objašnjavaju se činjenicom da je emotivni razvitak burniji od intelektualnog razvitka. Stoga se uticaj sredine, tj. grupa u kojima se maloletnik kreće ili pojedinaca sa kojima živi ili se druži, prihvata nekritički. Otuda i ponašanje maloletnika u velikoj meri zavisi od karaktera i snage tog uticaja. Sa druge strane, osećanja ne samo da su burna već su istovremeno i vrlo promenljiva, ambivalentna. Pošto su osećanja kod dece i maloletnika burna i nagla, ona se često ispoljavaju u vidu afekata. Afekti su gotovo uvek praćeni jednom gotovo postojanom težnjom za afirmacijom koja se veoma često ispoljava kroz asocijalna ponašanja s obzirom da ona predstavljaju odstupanje od normalnog svakodnevnog ponašanja. Težnja za afirmacijom redovno počiva na fantaziji. Prema tome, ličnost maloletnika je veoma pogodna za negativan uticaj, kao i za svaki drugi uticaj. Ukoliko je psihička konstitucija maloletnika labilna utoliko je podložnija uticaju i više nastrojena za vršenje asocijalnih ponašanja. Ukoliko se steknu i drugi pogodni faktori onda će sigurno do asocijalnog ponašanja i doći.

To bi po našem mišljenju bili najvažniji uzroci maloletničkog kriminaliteta, ali ne i jedini. Postoji još niz uzroka koji su karakteristični za maloletnički kriminalitet u pojedinim mestima. Tako, na primer, preventivna služba za borbu protiv maloletničkog kriminaliteta u Nišu smatra da faktorijelno na maloletnički kriminalitet deluju i sledeće činjenice: postojanje zavoda za vaspitanje delikventne omladine i prihvatilišta za maloletne skitnice — prolaznike, geografski položaj grada koji predstavlja važnu raskršnicu za unutrašnji i međunarodni saobraćaj itd. Razume se da sve te činjenice mogu imati znatan stimulativni, pa i uzročni karakter na maloletničku delikvenciju. Sve ovo govori o tome da u prouzrokovanju maloletničke delikvencije učestvuje čitav splet uzroka koji deluju povezano pa čak i združeno.

VIII. ZAKLJUČAK

U posmatranom periodu maloletnički kriminalitet pokazuje konstantnu tendenciju porasta. Isto tako, u porastu je i recidivizam. U vršenju kriminalnih akata primećuje se znatan porast broja dece i mlađih maloletnika, dok je broj starijih maloletnika u postepenom opadanju. Struktura maloletničke delikvencije ne pokazu neke bitne izmene. Na prvom mestu i dalje se nalaze krivična dela protiv imovine, krivična dela protiv života i tela i krivična dela protiv javnog reda i pravnog saobraćaja. Postoje znatna pomeranja u okviru strukture delikata, ali koja nisu takvog intenziteta da bi uticala na promenu postojeće rang-liste. Ta pomeranja pokazuju tendenciju postepenog ali vidnog opadanja broja krivičnih dela protiv ličnosti uz istovremeni porast broja krivičnih dela protiv imovine. Među krivičnim delima protiv imovine sve više se ističe i krivično delo posluge motornim vozilima.

Porast maloletničke delikvencije, a posebno recidivizma, pokazuje da postoje krupni nedostaci u sprovođenju preventivne i kaznene politike prema

maloletnim delikventima. Pre svega, rad na preventivi nije u svim opštinama dobro organizovan niti dovoljno razvijen. Centri za socijalni rad još uvek ne postoje u svim opštinama a i tamo gde postoje umesto preventive bave se u najvećem broju slučajeva kurativom. Stambene zajednice i mesne organizacije SSRN, a isto tako i omladinske i pionirske organizacije, nisu u dovoljnoj meri posvetile pažnju vaspitnoj zapuštenosti mladih, kao i plan-skom organizovanju i usmeravanju kulturnog i zabavnog života mladih. Operativna služba centara za socijalni rad i organa Sekretarijata za unutrašnje poslove nije u mogućnosti da sama reši ovaj problem, bez učešća svih navedenih faktora, i to utoliko pre što ni ona sama nije najbolje organizovana i dovoljno razvijena. Savetovašta za mentalnu higijenu, a isto tako i socijalne komisije pri školama nisu pri svim školama organizovane a i tamo gde jesu nisu se dovoljno afirmisale u razvijanju preventivnog rada. Stoga bi svim ovim problemima trebalo posvetiti posebnu pažnju. Pri ispostavama Sekretarija za unutrašnje poslove i centrima za socijalni rad trebalo bi u okviru preventivne službe organizovati i analitičko-evidentnu službu koja bi od operativne službe prikupljala podatke o maloletnicima sklonim delikvenciji, proučavala njihove sklonosti i odabirala preventivne mere koje bi se preduzimale sa ciljem sprečavanja vršenja delikata.

Dr Ljubiša JOVANOVIĆ
docent Pravno-ekonomskog fakulteta
u Nišu

S u m m a r y

Approaching the problem of minor peoples' criminality, the author already in the introduction records that the minor peoples' criminality during the last decade of our time is increasing in all the countries of the world. This increase is specially marked in the countries with a higher economical development and in the countries in which the tempo of the economic development in the post-war period has been speedy and vigorous.

To this second group of countries belongs also Yugoslavia, wherein, along with a stirring economic development, came a considerable increase, too, in the minor peoples' criminality. In the post-war period from 1959 to 1964 the average of the increase in minor peoples' criminality in all the country amount to 20,4%. In the Socialist Republic of Serbia this increase is somewhat under the Yugoslav average. But, differently from some other republics of the SFRY, the minor peoples criminality in Serbia shows a tendency of a steadfast and uninterrupted increase.

Making use of his own records and tables, the author explains the extent, the structure and the dynamics of the minor peoples' criminality on the territory of Serbia and within the district of Niš to which he is paying a special attention. In expounding the structure of the minors' criminality, the author gives a special review and analysis of the minors' predelinquency and minors' delinquency by examining their movement and mutual relation. The relation between the predelinquency and delinquency in the period observed stands in a proportion of 37,5% to 62,5%, what means that the minors appear almost twice more as delinquents.

Of the acts of predelinquency, the first place is occupied by the infringements of police regulations, to wit: vagabondage, pattering (re-selling of tickets), bullying, etc., then atypic behaviours, such as: escape from home and school, rude behaviour, damaging of plantations, etc. In the structure of the minors'

delinquency the first place is occupied by the criminal offences against the property, then the criminal offences against the public order, the criminal offences against the life and the body, etc.

A special attention the author paid to the structure of the minor delinquents as to the sex, the age, the school qualifications, the occupation, the social origin, etc. A section is consecrated to the treatment of minor delinquents. From the records given in this section it appears that in Serbia in 80% of the cases towards the minor delinquents social measures of an educative character have been applied, and only in 20% of the cases the criminal law measures of a educative-corrective character.

Finally, in the last section are expounded the causes of the minor peoples' criminality. As there is a great number of causes which are mutually interweaved, the author is classing them in several groups. First of all there are the causes resulting from the post-war massive migration and a stirring process of urbanization; then, there are the causes resulting from the defectiveness of the modern family (over-occupation of the parents, scattering and deficiency of the family); then, there are the causes resulting from socio-pathologic phenomena, such as the: alcoholism, loitering, immoral life, etc., then come the causes resulting from the influence of bad films and rubbish literature, and lastly the causes resulting from the personal deficiency of the minor delinquents, i. e. the endogenous causes. -